

ВАСИЛЬ СИМИРЕНКО: ПІДПРИЄМЕЦЬ, ВІНАХІДНИК, МЕЦЕНАТ

Антоніна Ферчук

Музей правової охорони інтелектуальної власності Державного підприємства
«Український інститут інтелектуальної власності», Київ, Україна

"Найвидатніший, найщиріший українець з-поміж так званих буржуїв, який захоплювався українською справою не тільки до глибини своєї щирої душі, а й до глибини своєї кишені". Ці слова Є. Чикаленка про видатного українського технолога та винахідника, підприємця та мецената В.Ф. Симиренка – своєрідний епіграф до біографії нашого співвітчизника, якому 7 березня 2015 року виповнилося 180 років з дня народження.

Василь Федорович Симиренко народився 1835 року в селі Млієві Черкаського повіту Київської губернії (тепер Черкаської обл.) у родині Федора Степановича та Анастасії Михайлівни (Яхненко) Симиренків. Батьки мали козацьке коріння, але були народжені вже в кріпацтві й тільки викупившись у поміщика, здобули волю.

Федір Степанович разом з тестем Михайлом Яхненком та його синами в першій чверті ХІХ ст. заснували торгове підприємство «Брати Яхненко і Симиренко», яке досить швидко розвинулось і стало відомим у всій країні та навіть за її межами. Торговий дім «Брати Яхненко і Симиренко» мав головну контору в Одесі, магазини та склади – у Млієві, Городищі, Миколаєві й Севастополі. З 1840-х років підприємці розгорнули справу цукроваріння. За значний внесок у розвиток Одеси царським указом від 10 квітня 1832 року власники фірми отримали статус купців першої гільдії та звання спадкових почесних громадян міста; протягом багатьох років обиралися гласними Одеської міської думи та управи, а також міськими головами. Думаючи про майбутнє родинної справи, подружжя Симиренків бажало й мало можливість дати пристойну освіту своїм нащадкам.

Відомо, що Василь Симиренко навчався у вищому комерційному пансіоні в Москві, Петербурзькому технологічному інституті, стажувався в лабораторії Жана Бусенго (французького вченого, засновника агрономічної хімії), продовжив навчання в Паризькому політехнічному інституті. Отримавши 1861 року диплом інженера-технолога з цукроваріння, планував удосконалювати свій професійний рівень і готувався поступово долучатися до сімейної справи. Однак непередбачувані обставини внесли свої корективи в подальшу долю молодого інженера.

Окрім економічної кризи 1860-х років, внаслідок якої зазнали великих збитків багато успішних підприємств, невинної шкоди сімейному бізнесу Симиренків-Яхненків завдала низка смертей керівників та засновників фірми упродовж 1863 – 1868 років. Василеві Федоровичу з 1863 року довелося

долучатися до керівництва справами, а з 1868 року очолити правління Торгового дому «Брати Яхненко і Симиренко».

Попри фінансову скруту підприємства, його продукція не втрачає якості, засвідченої Золотою медаллю Лондонської всесвітньої виставки 1873 року, присудженою журі виставки експонентам Яхненкам та Симиренку.

Вивести фірму з фінансової кризи все ж не вдалося. Ситуацію ускладнювали непорозуміння між спадкоємцями засновників. Тому 1873 року В. Симиренко відмовився від своєї частини спадку (1880 року фірма «Брати Яхненко і Симиренко» припинила своє існування, майно розпродали, сплативши до копійки всі борги) і того самого року купив занедбану цукроварню в с. Сидорівка біля Корсуня на Черкащині.

Ще в 1840-і роки на Ташликському паровому цукрово-рафінадному заводі з ініціативи старшого з братів Платона Федоровича, наділеного конструкторським талантом, було вдосконалено придбане за кордоном устаткування, що згодом дозволило розпочати випуск апаратів власної конструкції не тільки для потреб власного виробництва, а й на продаж. У часи керівництва сімейною фірмою Василя Федоровича новації почали патентувати. Так, 15 грудня 1873 року Торговий дім «Брати Яхненко та Симиренко» отримав привілей на винахід «Пристрій для змащування вертикальних валів».

Щоб підняти сидорівське підприємство, зробити його рентабельним, Василь Федорович доклав чимало зусиль: аби поставити фірму на високий технічний рівень, він багато працював над удосконаленням старої та розробкою нової техніки, облаштовував власну хімічну лабораторію, де розробляв нові методи цукроваріння, створював нові технічні пристрої.

Перекоаний у необхідності обміну думками та спостереженнями між спеціалістами, для взаємного вдосконалення та підвищення рівня вітчизняної промисловості, свої напрацювання висвітлював у багатьох публікаціях, вів активну переписку з колегами з Франції та Німеччини, щиро ділячись власними досягненнями.

1875 року В. Симиренко представив випарний апарат власної конструкції, опублікувавши опис та креслення винаходу в «Записках Киевского отделения Русского технического общества по свеклосахарной промышленности» та німецькому журналі «Leitschrift des vereins für die Rübenzucker – Industrie». Особливістю апарата була наявність чотирьох парових камер, з яких конденсована вода відділялася негайно, що й було визнано важливою перевагою винаходу. Того самого року винахідник провів випробування на Ташликському цукровому заводі. Отримавши позитивні результати, Василь Федорович подав клопотання про видачу привілею на винахід. 1876 року новатор отримав привілей Російської імперії на заявлений винахід.

Відкритість Василя Федоровича, його прагнення ділитися своїми напрацюваннями з колегами деколи не зовсім чесно використовувались останніми. З цього приводу є цікаві публікації в «Записках Киевского

отделения Русского технического общества по свеклосахарной промышленности».

Наприклад, зауваження члена КВ ІРТТ, винахідника та власника технічної контори в Києві Людвіга Валькова в статті «Об устройстве выпарных аппаратов», надрукованій 1883 року. У публікації, даючи схвальну оцінку апарату Симиренка, автор зауважив: «это устройство было исполнено в 1875 г. и малоизмененное (ни в коем случае не улучшенное) было применено г. Елинеком в 1878 г. без указания на первоначальный источник идеи». При цьому Л. Вальков зазначив, що апарат конструкції Єлінека 1878 року з'явився «после знакомства изобретателя с русскими сахарными заводами, такие выпарные аппараты в Австрии ему редко попадались». Підсумовуючи викладене, Л. Вальков констатував, що публікувати малюнки технічних новинок «вследствии известной хищнической и воровской системы некоторых заводов» не варто.

Пізніше, 1893 року, у «Записках» П. Вишемирський у повідомленні «Решоферы для сока» відзначив, що згадуваний Єлінек у журналі «Sucrerie Indigene dsl» 11 липня 1893 року розмістив повідомлення про свій решофер для нагрівання соку з прикладеними описом і малюнками. За тодішніми правилами, ця публікація, як зазначив П. Вишемирський, вимагала «признания за ним исключительного права считаться первым, применившим такие решоферы в сахарных заводах, в виду того, что 10 лет назад, 1882 г., он уже их устраивал». А далі автор доводив, що малюнок, прикладений до повідомлення, зображає по суті горизонтальний решофер, створений 1875 року на Мліївському механічному заводі, де він (автор) тоді працював креслярем та робив креслення за даними й розрахунками В. Симиренка. Що перший такий апарат був встановлений на Сидіровському заводі та запущений у виробництво в 1875 – 1876 роках, а потім на Мартиновському, Городище-Пустоварівському, Салтвонському, Смілянському та багатьох інших заводах. Детально описавши горизонтальний решофер конструкції Симиренка та додавши його креслення, автор не без іронії констатував: «...горизонтальный решофер *a contre courant* г. Симиренко 1875 г. тождественен с прибором г. Елинека 1893 г., разница в том, что последний не имеет некоторых преимуществ первого и отличается квадратной формой, вместо круглой традиционной».

М. Толпигін у доповіді КВ ІРТТ «Сахарная промышленность от основания до настоящего времени» 1894 року в переліку видатних винаходів у галузі цукроваріння визначив привілейований 1876 року випарний апарат В. Симиренка як «устроенный на новых началах, на основании сделанных им исследований. Эта система аппаратов послужила толчком к устройству аппаратов разных видов, преимущественно "перефразированной" системы В.Ф. Симиренко». Також доповідач зазначив, що В. Симиренко вдосконалив прилад Годека для уловлювання соку та сиропу, розмістивши перед конденсатором «ловушки», які набагато скоротили втрати цукру.

Ще декілька винаходів В. Симиренка опубліковані в переліку привілеїв, виданих у Російській імперії в різні роки. Так, привілей № 77 від 9

листопада 1877 року на «Усовершенствование в устройстве выпарных аппаратов для сахарного производства» був виданий на 10 років потомственному почесному громадянину Василю Смиренку, який мешкає в м. Городище Київської губернії.

23 лютого 1883 року Департамент торгівлі і мануфактур десятирічний привілей на винахід «Нагрівальний апарат для рідин або конденсатор для пару» видав потомственному почесному громадянину Василю Смиренку.

1886 року на основі ст. 93 Устава про промисловість Департамент торгівлі і мануфактур оголосив про надходження клопотань про видачу привілеїв, зокрема 25 червня 1886 року – від В. Смиренка на 10 років на «Удосконалений апарат для уловлювання частинок соку при дії випарних апаратів».

3 липня 1896 року Департамент торгівлі і мануфактур видав В. Смиренку привілей № 26 на винахід «Способ рациональной прибавки оттеков во время варки утфеля».

Велику допомогу в налагодженні та розвитку нового підприємства надавала Василю Федоровичу дружина Софія Іванівна Альбранд (дочка французьких аристократів, вимушених після революції емігрували та оселитися в маєтку Самгородок Черкаського повіту). Софія Іванівна взяла на себе догляд за садом у Сидорівці, і згодом її зусиллями на відновленому Сидорівському заводі відкрився один з перших в імперії цехів з виробництва пастили, яка під назвою «Українська» навіть експортувалася за межі країни.

При Сидорівському цукровому заводі, до роботи на якому було залучено 600 селян, діяли ремісничя та сільськогосподарська школи (із спортзалом), лікарня, любительський театр. Театром керував Й. Руденко. До постановок, крім місцевої молоді, долучалися М. Старицький, М. Заньковецька, Т. Борисоглібська.

Талановитий організатор і технолог, винахідник В. Смиренко проявив себе ще і як громадський діяч і меценат.

Провідний підприємець у галузі цукроваріння Василь Федорович став одним з фундаторів Київського відділення Руського технічного товариства з цукроваріння, заснованого в січні 1871 року. Обраний почесним членом та членом ради товариства, брав активну участь у діяльності останнього. Він не тільки часто надсилав свої публікації до друкованого органу «Записки Киевского отделения Императорского Русского технического общества по свеклосахарной промышленности», але й постійно фінансував випуски видання.

Ще молодим Василь Федорович прийняв рішення, що десятину своїх статків буде віддавати на розвиток української культури. Значну матеріальну підтримку отримувала від В. Смиренка Київська Стара громада. Протягом багатьох років його коштом видавалися газети «Рада», «Громадська думка», закордонні видання «Україна Рундшау» і «Рутеніше Рев'ю». Фінансова допомога В. Смиренка дозволила зберегти журнал «Киевская старина». За кошти В. Смиренка вийшли друком підготовлений О. Кістяківським кодекс «Права, за якими судиться малоросійський народ» (В. Смиренко:

«видання цього рукопису – справа вельми корисна для науки нашого права»), «Труди етнографічно-статистичної експедиції в Україні і Білорусії» П. Чубинського, декілька видань «Кобзаря». Допомогавав Симиренко М. Коцюбинському, М. Лисенку, Б. Грінченку, М. Драгоманову. На його кошти було придбано 1912 року будинок для Наукового товариства ім. Т. Шевченка у Львові.

У своєму заповіті Василь Федорович доручав після його смерті все нажите майно (загалом вартістю 10 млн рублів) передати у власність Товариству допомоги українській літературі, мистецтву та науці. Важливо відзначити, що, як правило, фінансову допомогу меценат здійснював анонімно.

Василя Федоровича Симиренка не стало 1 грудня 1915 року, поховали його на Аскольдовій могилі в Києві. Тож цього самого року виповнюється ще й 100-річчя з дня смерті видатного українця.

Завершити розповідь про талановитого підприємця, невтомного винахідника та щедрого мецената хотілося б словами, висловленими на адресу Василя Федоровича ще одним його сучасником – А. Ніковським: «Це – тип англійського міністра чи видатного техника з Америки, це виплод європейської чи якоїсь іншої новітньої, тільки не нашої, не російської культури».

Джерела

1. Карпенко В.В. Склад і зміст родинного фонду Симиренків: його наукове і практичне значення. Черкаси, 2011. <http://www.google.com.ua/http://lib.chdu.edu.ua/pdf/historyarchive/>.
2. Центральний державний історичний архів України (Київ). – Ф. 730, спр. 6.
3. Записки Киевского отделения Императорского русского технического общества по свеклосахарной промышленности 1875 г. – Т.V. – К., 1876.
4. Записки 1893 г. Т.XXIII. – К., 1893.
5. Записки 1878 г. Т.VIII. – К., 1878.
6. Записки 1883 г. Т.XIII. – К., 1884.
7. Записки 1886 г. Т.XVI. – К., 1887.
8. Ніковський А. Пам'яті Василя Симиренка //Родовід. – К., 1995. – Вип. 10. – С. 49 – 52.